

pedagog på piedestal

Omedveten
KUNSKAP

Rabindranath Tagore
রবীন্দ্রনাথ ঠাকুর

FRIHET

Pedagogik för självtillit. På en öde plats mellan Bengalens öppna horisonter byggde författaren Rabindranath Tagore upp en helt ny sorts skola. Visionen var att ge eleverna självtillit och tillgång till världen.

TEXT Katarina Bjärvall BILD Pia Koskela

EN POET UR den indiska intelligentian, belönad med Nobels litteraturpris för över hundra år sedan, kan han ha något att säga den svenska skolan i dag? Ja, märkligt nog. Rabindranath Tagore var inte bara poet, prosaförfattare, kompositör och bildkonstnär utan också en visionär pedagog. På sin skola i bengaliska Santiniketan förde han samman elever med olika modersmål, religion och klass- och kastbakgrund och öppnade deras sinnen för omvärlden.

Rabindranath Tagore föddes 1861 i en inflytelserik familj i Calcutta. Han växte upp som yngst av fjorton syskon på familjeresidenset nära floden i stadsdelen Jorasanko. Huset var sedan flera generationer ett nav för det som kallades den bengaliska renässansen, en motkraft mot det brittiska

kolonialstyret och mot kastsystemet, kvinnoförtrycket och andra förlegade strukturer. Familjen Tagore och många andra aktiva bekände sig till en reformrörelse inom hinduismen, brahmoismen, som betonade människans förnuft.

Ett flöde av författare, konstnärer, musiker och forskare inom olika naturvetenskapliga ämnen ingick i familjelivet. Krishna Dutta och Andrew Robinson skriver i en djuplodande biografi att hemmet sjöd av spänningar och konflikter – samtidigt som det klingade av musik, skrivande pågick överallt och anspråkslösa pjäser spelades upp i salongerna.

För Tagore blev det modellen för hur kunskap ska inhämtas: intuitivt, i frihet och med hjälp av konstnärliga uttryck. När Rabi, som han kallades, började skolan fann han den meningslös och vägrade snart att gå dit. Han fick i stället sin undervisning i hemmet. Tonvikten låg på litteratur på

pedagog på piedestal

sanskrit, engelska och bengali. De enda examina han skulle få i livet var några hedersdoktorat som han förärades sent. Han undervisade också själv sina fem barn hemma.

Nästan allt som Tagore kom att skriva och säga om utbildning – och det var mycket, i otaliga essäer och föredrag – bottnade i hans egen erfarenhet av skolan som "tortyr". Det var hans övertygelse att skolans monotoni, bristen på verklighetsförankring, den industriella produktionen av kunskap och det engelska språkets överordning över bengaliskan var roten till Indiens problem.

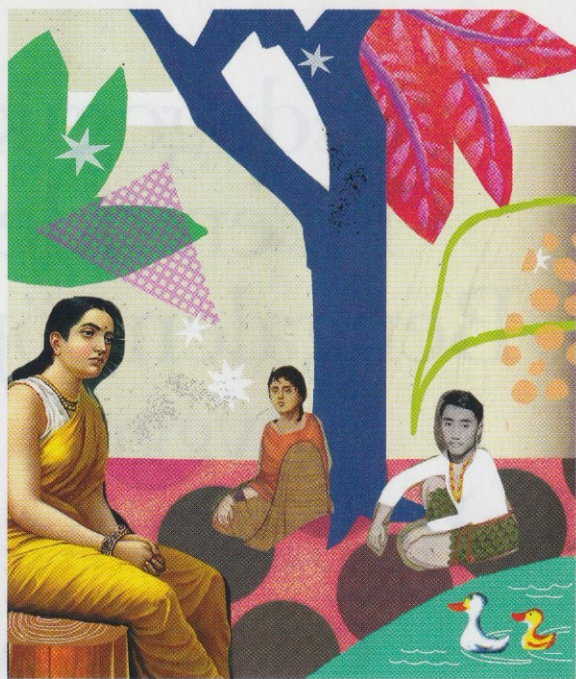
"Vi rånar barnet på hans värld för att lära honom geografi, på hans språk för att lära honom grammatik. Han hungrar efter det episka, men det han får är uppräknade fakta och datum", skrev Tagore och fortsatte: "Barnanaturen protesterar mot denna katastrof med sitt lidandes hela kraft, men straffas till slut till tystnad." Ja, den koloniala skolan var ett straffsystem, menade Tagore, och ett orättfärdigt sådant, eftersom barn inte kunde hjälpa att de föddes okunniga om algebra och historiska årtal.

NÄR TAGORE VAR i trettioårsåldern fick han i uppdrag att administrera familjens egendomar i Shelidah i östra Bengalen, nuvarande Bangladesh. Han trivdes vid den grönskande stranden av floden Padma, men den kulturella fattigdom som präglade livet i byarna sådde nya visioner hos honom. Han bestämde sig för att försöka lyfta landsbygdens folk genom utbildning.

Hans far Debendranath Tagore hade många år tidigare grundat ett ashram, ett meditationscenter, i Santiniketan femton mil norr om Calcutta. Det var en ensligt belägen plats, där den röda jorden var uttorkad och där horisontlinjen bara bröts av enstaka dadelpalmer. Rabi hade besökt Santiniketan som elvaåring, tillsammans med sin far på en resa till Himalaya, och hade då fått röra sig fritt omkring för första gången i sitt liv. Det hade gjort intryck.

I de omgivande byarna bodde muslimer, hinduer och folk som bekände sig till den lokala religionen santal. Tagore menade att det gjorde platsen perfekt som utgångspunkt för en verksamhet med syfte att närma människor till varandra. Därför var det till Santiniketan han återvände 1901 för att starta en liten skola.

Tagore ansåg att "utbildning har sin enda mening och sitt enda mål i frihet – frihet från okunskap om universums lagar och frihet från passioner och fördomar i kommunikationen inom den mänskliga världen". Hans ideal tycks alltså vara objektiv kunskap, men mer än så. Den högsta utbildningen, skriver han, är "den som inte bara ger oss information utan som försätter vårt liv i harmoni med hela existensen". Tagore

menade att eleverna bar på omedveten kunskap som de hade tillgodogjort sig genom tidigare generationer. Denna kunskap var, skrev han, inte som en lykta som kan tändas utifrån, utan som det ljus en lysmask bär inom sig.

Lärandet skulle vara lustfullt och anpassat efter varje elev. Lektionerna skulle hållas i det fria, ofta under ett träd med eleverna sittande på mattor. Det bengaliska språket och den bengaliska kulturen fick en framskjuten plats. Ett ämne som historia skulle inte utgå från krig och erövringar utan från framsteg som gjorts när det gällde att bryta ner sociala och religiösa murar människor emellan. Enkelhet på gränsen till askes var ett ideal under skolans första årtionde. "Fattigdom ger oss en närhet till livet och världen", menade Tagore.

Musik, litteratur, konst, dans och drama var viktiga på Santiniketan. Tagore föreläste sällan, utan hans elever fick i stället delta när han själv författade eller komponerade och de fick uppföra pjäser som han eller de själva hade skrivit. Han trodde också på att stimulera deras utveckling med krävande litteratur som egentligen var bortom deras horisont.

Meditation ingick i dagsschemat, en kvart på morgonen och en kvart på kvällen. Men eleverna behövde egentligen inte meditera, menade Tagore, de behövde bara vara tysta och träna på självkontroll; sedan kunde de titta på ekorrarna i träden om de ville.

År 1921 växte verksamheten med ett universitet, Visva-Bharati, några kilometer från skolan. Där var både studenter och lärare aktiva med alfabetisering och socialt arbete i byarna. Även ett institut för landsbygdsutveckling, Sriniketan, grundades och arbetade för självförsörjning, självtillit och lokala lösningar, även tekniska.

Tillsammans kom de olika institutionerna att bilda ett centrum för möten mellan befolkningen i trakten och tillresta

från städerna och mellan Indien och västvärlden. Under 1920- och 30-talen samlades forskare, konstnärer, ekonomer, agronomer och medicinare där. Ambitionen var att de skulle utforska universums hemligheter och existensens problem, inte bara för sitt eget folks skull utan för hela mänskligheten.

Centret hade stadgar som slog fast att man skulle arbeta i en anda av frihet från de antagonismer som kan böttna i ras, nationalitet, tro eller kast. Man kan sakna kön i den uppräkningsningen. Tagores kvinnoosyn var till synes progressiv. Flera av hans mest kända verk, till exempel novellen *Postmästaren*, porträtterar kvinnliga karaktärer som kämpar för kunskap och värdighet. Utbildningarna vid Santiniketan och Visva-Bharati var också bland de första i Indien som var öppna för båda könen. Men Tagore levde inte riktigt som han lärde. Att hans egen hustru var tio år då de gifte sig kan han kanske inte lastas för, eftersom det var ett arrangerat äktenskap, men värre är att han gifte bort sina tre döttrar mellan tio och fjorton års ålder.

FULLSTÄNDIGT OVÄNTAT FÖR de allra flesta belönades Tagore med Nobelpriset 1913. Svenska akademien lyfte i motiveringen fram hans diktning "djup och höga syftning" och "skönhet och friskhet". Man syftade då framför allt på den engelska översättningen av diktsamlingen *Gitanjali* (Sångoffer) som Tagore själv hade gjort med stöd av poeten W B Yeats.

Priset förvandlade över en natt Tagore till en internationell ikon. Som så många andra Nobelpristagare beklagade han sig över all uppståndelse: "jag är som ett cirkuslejon", skrev han i ett brev. Men cirkuslejonet behövde samla pengar till Santiniketan, och därför gav han sig ut på flera föreläsningsturnéer i Europa, USA och Asien. På grund av första världskriget kunde han inte hämta sitt Nobelpris i Sverige förrän 1921, men han återvände sedan på ett nytt besök här 1926. Flera svenska författare, till exempel Gunnar Ekelöf, influerades av hans diktning.

Världen över togs Tagore emot som en mystiker, en öster-

ländsk profet eller en exotisk Jesusgestalt. Det var en roll han axlade, men när han återvände hem försvarade han västvärlden och dess fokus på rationalitet och vetenskap. Detta bidrog till en inre splittring som, enligt biografiförfattarna, tidvis plågade honom.

Samtidigt drabbades han av en backlash då delar av den litterära världseliten började peka finger åt svulstigheterna i hans språk, åt hans sentimentala teman och åt den docerande tonen i en del av hans verk. Tagore själv försvarade sig med att dikterna "helt enkelt uttrycker njutningen i vissa aspekter av livet som råkar vara moraliskt goda".

När Tagore närmade sig 80 år fick han besök av sin vän Mahatma Gandhi på Santiniketan. De båda hade haft sina kollisioner, eftersom Tagore länge ansåg att fortsatt brittiskt styre var nödvändigt om Indien skulle utvecklas. Men Tagore ändrade sig med tiden och nu, inför sin död, överlämnade han ansvaret för Visva-Bharati till frihetsledaren. Senare tog den federala indiska regeringen över driften. Universitetet lever fortfarande och hela området är sedan 2010 klassat som världsarv av FN.

Lever centrumet i dag upp till Tagores visioner? Det är svårt att veta, för han var själv ambivalent inför tanken på målsättning. I en intervju berättade han att han hade byggt upp institutionerna på samma sätt som han byggde sina berättelser, utan mål: "Jag bara började med den enkla idén att utbildning aldrig ska hållas åtskild från livet." Men flera av dem som har studerat i Santiniketan har varit lyriska, som Indira Gandhi, senare premiärminister: "Jag tror att det jag framför allt lärde mig i Santiniketan var förmågan att leva tyst inuti mig själv oavsett vad som hände runt mig. Det har alltid hjälpt mig att överleva."

Tagores relevans i dag säger kanske mer om världen än om honom. Den globala ojämlikheten, den ökade migrationen och den minskade likvärdigheten inom den svenska skolan – när världen ser ut så är det lätt att se behovet av visioner som Tagores.

Katarina Björvall är frilansjournalist.
pedagoiska.magasinet@lararforbundet.se

RABINDRANATH TAGORE

Rabindranath Tagore (1861–1941) skrev över 2 000 sånger, 24 diktsamlingar, 11 romaner, 90 noveller, 14 pjäser, 13 essäsamlingar och en rad läroböcker. Han skapade också, efter 70 års ålder, ett par tusen målningar och teckningar. År 1913 belönades han med Nobelpriset i litteratur.

För att främja landsbygdens utveckling startade Tagore 1901 en skola i Bengalen. Verksamheten växte under årens lopp med bland annat ett universitet och utgör idag ett centrum för kulturell utveckling, klassat som världsarv av FN-organet Unesco.

ATT LÄSA

Himangshu Bhushan Mukherjee, *Education for Fulness*, Asia Publishing House 1962
Kathleen O'Connell, *Rabindranath Tagore on Education*, The Encyclopaedia of Informal Education 2003
Rabindranath Tagore, *Education*

as Freedom, Niyogi Books 2014
Rabindranath Tagore, *Gitanjali* (Sångoffer), Norstedts 1920
Rabindranath Tagore, *Mashi och andra berättelser*, Norstedts 1920
Uma Das Gupta, *The Oxford India Tagore*, Oxford University Press 2009

Tidigare pedagogporträtt, av Lev Vygotskij, Ellen Key, N F S Grundtvig, Maria Montessori, Paulo Freire, Johan Amos Comenius, Janusz Korczak, Alva Myrdal, Jean-Jacques Rousseau, John Dewey och Ellen och Maria Moberg, finns att läsa på pedagogiskamagasinet.se, sök på »pedagog på piedestal«.